

במקום "איום קיומי" אינטרס חיוני לאומי

מאת האלוף (מיל') גרשון הכהן

מבט מבס"א מס' 1,898, 22 בינואר 2021

תקציר: המושג "איום קיומי" שייך במידה רבה למאה הקודמת והשימוש בו כפשוטו אינו מועיל להערכת מצבה הביטחוני של ישראל. תחת שיעריך את האתגרים הביטחוניים הניצבים כיום בפני ישראל על בסיס מושג ארכאי זה, היה רצוי שרא"ל (מיל') גדי איזנקוט יבחן את מתאר האיומים לאינטרסיה החיוניים הלאומיים של ישראל.

במאמר ב"דיעות אחרונות" (31.12.20), הציג רא"ל (מיל') גדי איזנקוט את משנתו המדינית-ביטחונית. הערכתו לאתגרים הביטחוניים הניצבים כיום בפני ישראל מסתכמת בקביעה: "האתגרים קשים, אולם אינם בבחינת איום קיומי". מאז מלחמת העצמאות, המושג "איום קיומי" אכן שימש כאמת המידה העיקרית לבחינת מצבה הביטחוני של ישראל, אולם כבר במלחמת יום הכיפורים השימוש בו הפך למורכב ולבעייתי.

במלחמה זו נשיא מצרים אנואר סאדאת שינה כיוון וחולל תפנית אסטרטגית. הוא הסתפק בתכנון המלחמה לתכלית מוגבלת: לא איום על קיומה של ישראל אלא פגיעה קשה במעמדה ובתפיסת הביטחון שלה. להישגיו הצבאיים והמדיניים של סאדאת הייתה השראה מעצבת על מתאר האיומים שהתגבשו מאז נגד ישראל. בהתרחקותם על הרצף מאיום קיומי מובהק הם הלכו וסדקו את ההסכמה שהייתה קיימת בחברה הישראלית עד 1967 בשאלה העקרונית על מה מוכנים לצאת למלחמה.

המצב דומה בזירות אחרות בעולם. במלחמה האחרונה בנגורנו-קרבאך ניצחה אזרבייג'ן וארמניה הובסה. ובכל זאת מראשית המלחמה לא הוצב איום קיומי על ארמניה הממשיכה להתקיים ואף להחזיק בחלקו המשמעותי של נגורנו-קרבאך. ברור שישראל אינה יכולה להרשות תבוסה כזו, גם אם אינה איום קיומי.

המושג "איום קיומי" שייך במידה רבה למאה הקודמת, והשימוש בו כפשוטו אינו מועיל להערכת מצבה הביטחוני של ישראל. דווקא בתורת היסוד של צה"ל מצוי ניסוח משלים: "ביטחון לאומי הוא תחום העוסק בהתמודדות עם כל איום על הקיום הלאומי ועל האינטרסים החיוניים הלאומיים". וכאן מתחיל הדיון המשמעותי עם משנת איזנקוט, במיקוד לסוגיית האינטרסים החיוניים הלאומיים.

במבט לזירה הפלסטינית קבע איזנקוט: "יש לחתור להיפרדות מהפלסטינים". גם לאמירה זו שותפים רבים מבכירי מערכות הביטחון לשעבר, אלא שאף היא תקועה במאה הקודמת. ההיפרדות מהפלסטינים הושלמה זה מכבר בהנהגת רה"מ יצחק רבין. את ההיפרדות מכל האוכלוסייה הפלסטינית ברצועת עזה השלים רבין בתחילת קיץ 1994 עם הקמת הרשות הפלסטינית בראשות ערפאת. ההיפרדות מרוב האוכלוסייה הפלסטינית ביו"ש – בכל שטחי אי ו-בי – הושלמה על-פי מתווה רבין בינואר 1996. פלסטינים בשליטה ישראלית נותרו רק במזרח ירושלים ובשטחי סי. משמעותה המיידית של חתירה להמשך ההיפרדות היא חלוקת ירושלים במתווה קלינטון-ברק ונסיגה משטחים חיוניים באזור סי. בהיבט זה משנת איזנקוט סוטה מעקרונות רבין כפי שהודגשו בנאומו האחרון בכנסת ב-5.10.95.

פירושה המעשי של ה"חתירה להיפרדות" הוא עקירה של למעלה מ-150,000 מתיישבים. זו תוצאה ישירה של ההסתפקות ב"שימור אזורי התיישבות מרכזיים". זה התלם ההסדרי המתמקד ב"גושי ההתיישבות" שאינם עולים על שלושה אחוזים משטחי יו"ש. בחתירה להיפרדות תובע איזנקוט "הסדרים ביטחוניים נוקשים". כאן מזדקרת מחלוקת עקרונית, בתפיסת חיוניות ההתיישבות ביו"ש. לטענתי אין כל ממשות בהסדרי ביטחון ללא אחיזה התיישבותית במתווה הפרוס כיום במלוא המרחב ביו"ש.

"ישראל זקוקה למנהיגות המובילה את המדינה לקידום ערכיה הלאומיים, לגיבוש חזון לאומי", כתב איזנקוט בפתיחת דבריו, לזה אני לגמרי מסכים. כאן הדיון צריך להתחיל ונראה שאיננו שואפים לאותו חזון לאומי.

** אלוף (מיל') גרשון הכהן הוא עמית מחקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. שירת בצה"ל במשך ארבעים ושתיים שנים. פיקד על חיילים בקרבות מול מצרים וסוריה. לשעבר מפקד גיס ומפקד המכללות הצבאיות.*